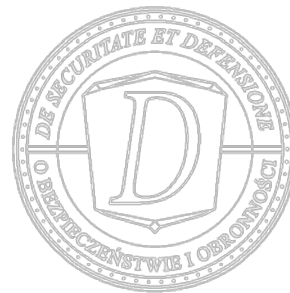

Paweł DRZEWIECKI¹

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Wydział Humanistyczny

snigiful@o2.pl

ZJAWISKO PRZESTĘPCZOŚCI NIELETNICH W POLSCE

ABSTRAKT: Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie przestępczości nieletnich jako zagrożenia dla bezpieczeństwa publicznego. Głównym problemem badawczym jest pytanie – jakie są skutki przestępczości nieletnich dla bezpieczeństwa publicznego? W artykule ukazano etiologię zjawiska przestępczości oraz wskazano rodzaje przestępstw popełnianych przez nieletnich. Zaprezentowano również przestępczość nieletnich w świetle danych statystycznych, co posłużyło do porównania skali zjawiska w Polsce i innych państwach Unii Europejskiej. Badania zrealizowano na podstawie opracowań poświęconych problemowi przestępczości nieletnich, a także bezpieczeństwa i przestępczości ogółem. Źródła te dotyczyły systemu prawnego panującego w Polsce, działalności poszczególnych instytucji państwowych oraz uwarunkowań i skutków przestępczości. Wykorzystano także treść aktów prawnych oraz dokumentów: informacji i raportów dotyczących postępowania przeciwko nieletnim i innych patologicznych zjawisk, a także warunkujących działanie poszczególnych organów państwowych w przeciwdziałaniu negatywnym zjawiskom społecznym.

SŁOWA KLUCZOWE: bezpieczeństwo, nieletni, Polska, przestępczość nieletnich, zagrożenia

THE PHENOMENON OF JUVENILE DELINQUENCY IN POLAND

ABSTRACT: The purpose of this article is to present juvenile delinquency as a threat to public security. The main research problem is the question – what are the consequences of juvenile delinquency to public safety? The article shows the etiology of the phenomenon and identifies types of crimes committed by minors. It also presents juvenile delinquency in the light of statistical data, which was used to compare the scale of the phenomenon in Poland and other European Union countries. The research was carried out on the basis of studies devoted to the problem of juvenile delinquency, as well as security and crime in general. Sources concerned the legal system in Poland, the activities of the various state institutions and the conditions and consequences of crime. The content of legal acts and documents: information and reports on the proceedings against minors and other pathological phenomena, as well as conditioning the performance of individual state bodies in the fight against negative social phenomena were also used.

¹ Paweł Drzewiecki – absolwent Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, kierunek Bezpieczeństwo Narodowe, specjalność Bezpieczeństwo Państwa.

KEYWORDS: security, juvenile, Poland, juvenile delinquency, threats

WPROWADZENIE

Wydaje się, że przestępczość nieletnich w ostatnich latach znacznie wzrosła. Media podają wiele informacji dotyczących patologicznych zachowań nieletnich, szczególnie w środowisku szkolnym, w którym coraz bardziej widoczne są zachowania agresywne – przemoc, cyberprzemoc, dyskryminacja, nierzadko ofiarami uczniów padają też nauczyciele. Działania nieletnich nie ograniczają się jednak tylko do dewiacji na gruncie szkolnym – niekiedy parają się działalnością przestępczą, w szczególności zaś handlem narkotykami, o czym również często donosi prasa czy telewizja. Relatywnie częściej pojawiają się też przypadki zbrodni – o ile strzelaniny w szkołach są z reguły „domeną” państw zachodnich, to także i w Polsce pojawiają się przypadki okrutnych morderstw czy gwałtów. Powyższe spostrzeżenia są oczywiście subiektywne – fakt, że media podają do informacji publicznej zdarzenia z udziałem nieletnich nie musi świadczyć o wzroście przestępczości w ujęciu ilościowym, ale o brutalizacji zachowań nieletnich, tym bardziej, że przestępczość w wykonaniu najmłodszych zawsze cechowała się pewnego rodzaju brawurą czy widowiskowością, co szokowało społeczeństwo i stanowiło doskonały materiał medialny. Jednocześnie bowiem obserwować można wzrost poczucia bezpieczeństwa obywateli, intensyfikację działań instytucjonalnych oraz większą niż dotychczas współpracę organów. Wszystko to wpływa dodatnio na stan bezpieczeństwa publicznego, pozostaje jednak pytanie – czy równoważy to negatywne tendencje społeczne, np. właśnie w zakresie przestępczości nieletnich?

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie przestępczości nieletnich jako zagrożenia dla bezpieczeństwa publicznego. Głównym problemem badawczym jest pytanie – jakie są skutki przestępczości nieletnich dla bezpieczeństwa publicznego?

Badania zrealizowano na podstawie wielu opracowań poświęconych problemowi przestępczości nieletnich, a także bezpieczeństwa i przestępczości ogółem. Źródła te dotyczyły systemu prawnego panującego w Polsce, działalności poszczególnych instytucji państwowych oraz uwarunkowań i skutków przestępczości. Wykorzystano także treść aktów prawnych dotyczących postępowania przeciwko nieletnim i warunkujących działanie poszczególnych organów państwowych. W pracy użyto też dokumentów (informacji i raportów) odnoszących się do przestępczości nieletnich i innych patologicznych zjawisk a także programów przeciwdziałających negatywnym zjawiskom społecznym.

ETIOLOGIA PRZESTĘPCZOŚCI

Od wielu lat prowadzone są badania zmierzające do odnalezienia i wyjaśnienia przyczyn wpływających na nasilanie patologicznych zachowań młodzieży i małoletnich. Przy całej mnogości teorii wskazać należy pewien wspólny wniosek praktycznie każdej z nich – czynniki przestępczości nieletnich tkwią w osobie nieletniego oraz w jego otoczeniu.

Termin patologii społecznej w ostatnich latach uległ dużej popularyzacji – można go spotkać zarówno w mediach jak i w licznych pracach naukowych. Jego treść obejmuje zbiór danych na temat różnych negatywnych zjawiskach społecznych.

Transformacja ustrojowa w Polsce spowodowała szereg pozytywnych zmian w państwie ale przyczyniła się także do powstania wielu zagrożeń – wzrost niepewności, bezrobocie, zagrożenia socjalnego bezpieczeństwa i równości, rozszerzenie strefy biedy i niedostatku, pogorszenie dostępu do usług społecznych (w sferze ochrony zdrowia, opieki nad dzieckiem, mieszkalnictwa, wypoczynku, kultury) wzrost zagrożenia przestępczością a także nasilenie alkoholizmu. Alkoholizacja odnosi się do osób pijących w sposób umiarkowany a także tych pijących nadmiernie, u których wystąpić może choroba albo stają się niebezpieczne dla otoczenia. Jedną z patologii jest alkoholizowanie się dzieci, co jest przede wszystkim wynikiem naśladowania ludzi dorosłych oraz pewnego rodzaju ciekawością – efektem tabu. Temu zjawisku sprzyja łatwość kupna alkoholu, społeczna aprobata picia, chęć imponowania lub pozowania dorosłych zachowań. Stan upojenia alkoholowego sprzyja ryzykownym i społecznie niewłaściwym zachowaniom².

Kolejną patologią jest zjawisko narkomanii, które często jest efektem szukania sposobów rozładowywania napięć i rozwiązywania problemów życiowych. W konsekwencji prowadzi do uzależnienia i wszelkich niekorzystnych tego skutków zdrowotnych i społecznych. Przestępstwa narkotykowe mogą dotyczyć zarówno handlu nielegalnymi substancjami jak i dokonywaniu przestępstw w celu nabycia środków do zaspokojenia głodu narkotykowego³.

Specyficzną kategorią patologii jest samobójstwo. Przyczynami są najczęściej: odrzucenie, niezrozumienie, poczucie krzywdy, brak odporności na stres, samotność, brak oparcia w rodzinie, bliskich. Przyczynami podejmowania przez młodzież prób samobójczych są także kłopoty szkolne, jednak nie tylko związane z nauką, ale także z odrzuceniem przez kolegów, brak właściwych stosunków z nauczycielami i kolegami, brak sukcesów⁴.

Powszechnym zjawiskiem patologii społecznej jest także prostytutcja, która dotyczy kontaktów seksualnych uprawianych w celach zarobkowych z większą liczbą osób. Przyczyną, dla której ludzie oddają się prostytutcji jest: ubóstwo, nędza, pogoń za zyskiem, dysfunkcjonalność rodziny, brak właściwych wzorców moralnych, własna wola kobiety, przymus lub namowa innej osoby. prostytutcja również wywołuje liczne następstwa – są to m.in.: wzrost zachorowalności, zaburzenia osobowości, zanik szacunku do pracy i siebie⁵.

Poważnym zagrożeniem wpisującym się w nurt patologii jest szeroko pojęta agresja. Obecna może być ona w domu, szkole, w relacji pozaszkolnej, a same agresywne zachowania wykorzystywane są wobec słabszych, choć nie zawsze – obserwuje się coraz większą agresję

² G. Hagel, *Patologie społeczne*, Szczecińska Szkoła Wyższa Collegium Balticum, Szczecin 2013, s. 6.

³ I. Pospieszyl, *Patologie społeczne*, Warszawa 2008, s. 42.

⁴ R. Jabłoński, *Szkoła a zachowania samobójcze młodzieży*, Gdańsk 2001, s. 14.

⁵ R. Pawłowska, E. Jundziłł, *Wybrane zjawiska patologii społecznej w opinii współczesnej młodzieży*, Rzeszów 2002, s. 122.

względem nauczycieli, osób starszych lub rodziny. Agresja przejawia się w groźbach, obraźliwych wypowiedziach i agresji fizycznej. Często źródłem agresji jest doświadczanie jej w przeszłości⁶.

Istotnym społecznym czynnikiem wpływającym na zachowanie się nieletnich jest rodzina, która jest naturalnym środowiskiem wychowawczym dzieci i młodzieży. Tworzy wspólnotę, której uczestnictwo jest trwałe albo obejmuje dłuższy okres życia, opiera się na czynnikach naturalnych takich jak: urodzenie, zamieszkiwanie w danym miejscu itp. Życie współczesnej rodziny zdeterminowane jest w dużym stopniu dynamicznymi przemianami jakie zachodzącymi w krajach rozwijających się, do których należy również Polska. Wychowanie w rodzinie dotyczy całokształtu oddziaływań rodziny: podejmowanych celowo i świadomie, przebiegających w sposób samorządny, okolicznościowy oraz niezamierzony. Prowadzi do trwałych zmian w zakresie osobowości jednostki⁷.

Mimo znacznych przeobrażeń rodziny, nadal wypełnia ona funkcje podstawowe, do których zalicza się: biologiczno-opiekuńczą, wychowawczą, gospodarczą i kulturalną. Te funkcje postrzegane są za fundament więzi wewnątrzrodzinnych a także więzi ze społeczeństwem globalnym. Każda rodzina posiada obowiązek zapewnienia warunków bytowych takich jak: mieszkanie, pożywienie, ubrania, zapewnienie wypoczynku, snu, troskę o zdrowie, ochronę przed niebezpieczeństwem. Rodzice posiadają obowiązek zapewnienia dziecku warunków do zdobycia wykształcenia i zawodu. W prawidłowo funkcjonującej rodzinie dziecko poznaje zasady zachowywania się. Uczy się postępowania zgodnie z normami i zasadami współżycia i współdziałania występującymi w danym społeczeństwie. Charakter związku pomiędzy rodzicami a dzieckiem waży na tym, czego nauczy się ono na zasadzie identyfikacji, naśladownictwa oraz stosowania nagród i kar⁸.

Najobszerniejsza sfera negatywnych skutków oddziaływania środowiska rodzinnego na młodzież stanowiona jest przez brak opieki wychowawczej lub stosowanie niewłaściwych metod wychowawczych – w pierwszym przypadku chodzi o totalny brak dozoru wychowawczego względem małoletniego w domu i poza nim a także niezapewnienie mu właściwej dla wieku troskliwości, opieki i ochrony⁹.

Rezultatem zaniedbań tego typu jest zaniedbywanie obowiązków szkolnych przez dziecko, opuszczanie przez nie lekcji oraz zawieranie niepożądanych znajomości. Często spotyka się to z wyraźną bezradnością rodziców, która wynika z niskiego poziomu intelektualnego, nieznajomości podstawowych zasad pedagogiki tudzież z ich zupełnej ignorancji¹⁰.

Objawami podobnych zachowań jest nieutrzymywanie praktycznie żadnych kontaktów ze szkołą, stosowanie wobec dzieci środków represyjnych w postaci groźb i bicia, brak korzystania z porad wychowawczych specjalistów, niestawianie i nieegzekwowanie obowiązków ułatwiających socjalizację. Oprócz wymienionych oddziaływań negatywnych

⁶ K. Pospiszyl, E. Żabczyńska, *Psychologia dziecka niedostosowanego społecznie*, Warszawa 1985, s.17.

⁷ J. Żebrowski, *Rodzinne uwarunkowania przestępczości nieletnich*, Toruń 2000, s. 103.

⁸ L. Pytka, *Pedagogika resocjalizacyjna*, Warszawa 2000 s. 40.

⁹ J. Firle, *Psychospołeczne uwarunkowania przestępczości nieletnich*, Katowice 2001, s. 22.

¹⁰ *Ibidem*, s. 23.

rodziny na nieletniego wymienić można jeszcze parę innych. Z pewnością bardzo negatywny wpływ środowiska rodzinnego na dziecko przejawia się na tle alkoholizmu rodziców. Rodzice którzy nadużywają alkoholu nie zapewniają dziecku podstawowych potrzeb. Dziecko wychowujące się w takiej rodzinie, często jest zdane samo na siebie a ponieważ nie jest zdolne sprostać problemom zaczyna uciekać z domu, wagarować i zaniedbywać naukę, wiąże się także ze środowiskiem przestępczym. Dzieci pochodzące z rodzin, w których więcej przejawia się problem alkoholowy same we wczesnym wieku zaczynają pić¹¹.

Dziecko nie wychowuje się tylko w rodzinie, ale również w grupach rówieśniczych. Obecność w takiej grupie jest naturalną potrzebą przeciętnego, normalnego dziecka. Choć dzieci należeć mogą do różnych grup formalnych (np. koła zainteresowań) to częściej jednak dzieci oraz młodzież spędzają czas w grupach pierwotnych, tj. nieformalnych¹².

Między kolegami wytwarza się pewien stopień zażyłości indywidualnej, polegające na wspólnych zainteresowaniach i innych aspektach relacyjnych. Wśród nich są jednak też takie, które prowadzą do wykolejenia przestępczego lub obyczajowego¹³.

Szczególnie nasilenie formy przestępczego działania lub współdziałania spotyka się w środowisku nieletnich. Osobnik należący do grupy przestępczej zostaje w pewien sposób jej podporządkowany – nabiera nowych cech i traci niektóre cechy osobowości. W młodym wieku psychika jest dosyć plastyczna i łatwo ulega wpływom oraz naśladuje nowe wzory, w omawianym przypadku negatywne¹⁴.

Takie grupy tworzyć się mogą w różny sposób – np. powstają z osób, które mają podobną sytuację życiową, podobny sposób spędzania czasu wolnego. Niekiedy powstanie takiej grupy wynika z nawiązania kontaktów w zakładach poprawczych, wychowawczych itp. Dosyć specyficzne grupy tworzą także narkomani, będący związani wspólną potrzebą zaspokajania głodu. W świetle badań etiologii przestępczości młodzieży sformułować można wniosek, że uczestnictwo w grupie przyspiesza proces wykolejenia społecznego - osobnicy, których nie było stać na popełnienie przestępstwa samodzielne, w towarzystwie innych osób nabierają zuchwałości i odwagi. Członkowie takich grup przestępczych często dokonują włamań, kradną pojazdy, najczęściej są sprawcami grupowych gwałtów oraz przestępstw przeciwko zdrowiu i życiu a także aktów chuligaństwa i wandalizmu¹⁵.

Do czynników potencjalnie wpływających na przestępcze zachowania nieletnich zaliczyć można także szkołę – jest to instytucja masowa i społeczna a jej podstawową funkcją jest nauczanie i wychowanie dzieci i młodzieży. Szkoła powinna więc przygotować młode pokolenie m.in. do zagospodarowania wolnego czasu. Jednak z różnych powodów szkoła często nie wywiązuje się ze swojego zadania. Liczni badacze tematu przestępczości nieletnich

¹¹ M. Jarosz, *Dewiacyjne zachowania młodzieży i ich determinanty środowiskowe*, Warszawa 1992, s.52.

¹² E. Jundziłł, *Potrzeby psychiczne dzieci i młodzieży*, Gdańsk 2002, s. 45.

¹³ M. Jarosz, *op. cit.*, s. 81.

¹⁴ *Ibidem*, s. 82.

¹⁵ E. Pelc, *Wpływ wybranych zjawisk patologicznych na bezpieczeństwo i porządek publiczny w Polsce*, Rzeszów 2010, s. 383.

podkreślają, że to złe warunki szkolne odegrały rolę decydującą w wykołajeniu się znacznej części młodzieży. Dzieci zaniedbane pedagogicznie, niezdolne i upośledzone ekonomicznie niejednokrotnie to właśnie w szkole „nabierają” wrogię stosunku względę społeczeństwa, bo czują się gorsze, niepotrzebne i obce środowisku szkolnemu – w działalności przestępczej (grupowej) znajdują wyzwolenie nienawiści społecznej i zaspokojenie potrzeby oparcia. Młodzież zaczyna często stwarzać problemy już w szkole, ale przy obecnym systemie kar i nagród uczniowie czują się bezkarni, co sprzyja wykołajeniu. Nadmienić trzeba, że często rodzice nie wykazują zainteresowania szkolnymi poczynaniami ich dzieci lub całkiem świadomie nie chcą współpracować ze szkołą¹⁶.

Duży wpływ na postawy nieletnich przejawiają środki masowego przekazu i choć jest to oddziaływanie pośrednie to jednak bardzo istotne. Badania potwierdzają tezę, iż filmy przedstawiające sposób dokonywania przestępstw pozostawiają na widzach trwałe wrażenia¹⁷. Stwierdzono także pośredni wpływ filmów na powstawanie przestępczości albo innych, negatywnych zjawisk – w wielu przypadkach inspirował ucieczkę z domu, inicjację seksualną albo skłonił do życia wbrew normom. Stwierdzono, że dzieci oglądające sceny agresji same są bardziej skłonne do jej przejawiania, z kolei te u których zauważono już przejawy agresywnego zachowania popadały w skłonność do popełnienia przestępstwa w związku z oglądanymi treściami¹⁸.

Dzieci i młodzież łatwo przyjmują wzorce zachowań bohaterów filmowych lub osób medialnych, nieletni często identyfikują się z nimi. Może być to niebezpieczne, ponieważ zaciera granicę między sztucznie kreowanym światem telewizji a światem realnym. Część treści może bezpośrednio motywować do działania przestępczego (np. inspiracja filmem do danego działania) a część pośrednio (np. rozbudzając pragnienie posiadania danej rzeczy za wszelką cenę)¹⁹.

Wymienione powyżej czynniki oddziałujące na przestępczość nieletnich nie są z jedynymi – na ludzi wpływają bardzo różne bodźce, ulegają różnym naciskom, naśladują odmienne wzory, dlatego też każdy człowiek posiada swoistą motywację działania.

RODZAJE PRZESTĘPSTW POPEŁNIANYCH PRZEZ NIELETNICH

W duchu postanowień Konwencji o prawach dziecka (przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r., ratyfikowanej przez Polskę w 1991 r.²⁰) w 2000 roku znolizowana została obowiązująca od 26 października 1982 roku Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, która reguluje postępowanie w sprawach nieletnich zagrożonych demoralizacją i dopuszczających się czynów karalnych.

¹⁶ M. Łobocki, *Trudności wychowawcze w szkole*, Warszawa 1989, s. 19; T. Pilch, I. Lepalczyk, *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1995, s. 34.

¹⁷ J. Firla, *op. cit.*, s. 28.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ M. Jarosz, *op. cit.*, s. 31.

²⁰ *Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.*, Dziennik Ustaw z 1991 r. Nr 120, poz. 526.

Za uwzględnieniem tego aktu, patologiczne zachowania nieletnich podzielić można na trzy główne kategorie:

- przestępstwa w rozumieniu KK²¹,
- czyny karalne,
- zachowania świadczące o demoralizacji nieletniego.

Podkreślić należy, że pojęcie przestępczości nieletnich funkcjonuje w dwóch ujęciach zakresowych:

- szerokim, obejmującym wszystkie trzy kategorie ujemnie ocenianych zachowań nieletnich,
- wąskim, który dotyczy jedynie „przestępczości „właściwej”²² oraz czynów karalnych nieletnich.

W klasyfikacji zachowań nieletnich doprecyzowania wymagają dwa pojęcia, tj. „czyn karalny” i „przejawy demoralizacji”. Pojęcie przestępstwa wyjaśnione zostało w poprzednim podrozdziale, konieczne nadmienić jednak trzeba, że ma ono zastosowanie wobec nieletnich wyłącznie w pewnych szczególnych sytuacjach, np. ciężkich przestępstwach i uwzględnieniu pełnej świadomości czynu.

W obecnie obowiązującym Kodeksie Karnym ustawodawca wymienia następujące rodzaje przestępstw: art. 148 (przeciwko zdrowiu i życiu), art. 156 (uszkodzenie ciała), art. 158 (bójka lub pobicie), art. 163 (przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu), art. 173 – 174, 177, 179 (przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji), art. 197 (przeciwko wolności seksualnej i obyczajności), art. 258 (przeciwko porządkowi publicznemu), art. 278 (przeciwko mieniu), art. 279 (kradzież z włamaniem), art. 280-282 (rozbój i wymuszenie rozbójnicze), art. 222-223 (przeciwko działalności instytucji państwowych), art. 232-247 (przeciwko wymiarowi sprawiedliwości), art. 270-277 (przeciwko wiarygodności dokumentów), art. 310-316 (przeciwko obrotowi pieniędzmi)²³.

Przy określaniu definicji „czynu karnego” zwrócić należy uwagę na Ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich, gdzie czyn karalny w myśl przepisów jest czynem zabronionym przez ustawę, jako przestępstwo²⁴, przestępstwo skarbowe i wykroczenie określone w zapisach Kodeksu Wykroczeń: zakłócanie porządku publicznego, niszczenie i uszkodzanie znaków umieszczonych przez organ państwowy, uszkodzanie znaków lub urządzeń zapobiegających niebezpieczeństwu, rzucanie kamieniami w pojazd będący w ruchu, samowolna zmiana znaków lub sygnałów drogowych, prowadzenie pojazdów przez osobę będącą po użyciu alkoholu, kradzież lub przywłaszczenie mienia o wartości (obecnie poniżej 420 zł), paserstwo mienia o wartości (poniżej 420 zł), niszczenie lub uszkodzanie

²¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny, Dz.U. Nr 88, poz. 553.

²² Z. Lorek, *Zasady postępowania z nieletnimi. Próba systematyzacji*, „Państwo i Prawo” 1988, nr 11, s. 65-73.

²³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny, *op. cit.*

²⁴ J. Szumski, *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Gdańsk 1996, s. 252-262.

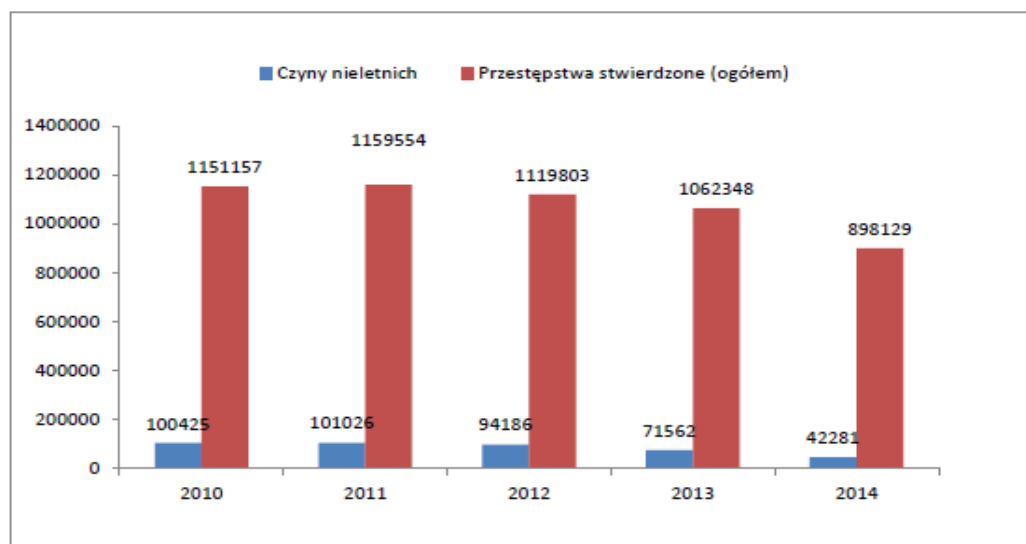
mienia (jeśli szkoda nie przekracza 420 zł), spekulacja biletami wstępu, utrudnianie korzystania z urządzeń przeznaczonych do użytku publicznego²⁵.

Szerokie spektrum zachowań uznanych jako czyny karalne ma zadanie pewnego rodzaju utrzymania społecznego porządku prawnego. Często zdarzać się może tak, że młodzież nie zdaje sobie sprawy z rodzaju popełnionych czynów, co powoduje liczne sankcje prawne.

Analiza informacji o przestępczości nieletnich prowadzi do wniosku, że przestępczość nieletnich w głównej mierze to czyny, które mają bezpośredni wpływ na tzw. poczucie bezpieczeństwa obywateli, bowiem czyny z kategorii kradzieży, włamań, rozbojów, pobić są szczególnie uciążliwe a stanowią większość w całej strukturze czynów przestępczości nieletnich. Sposób popełniania wyżej wymienionych czynów przez osoby nieletnie cechuje duża „spektakularność”, często wykonywana wręcz na pokaz, w sposób jawny na oczach innych uczestników, co nacechowane jest swego rodzaju „zuchwałością”, nieletni często nie ukrywają się z działalnością a nawet chwalą się wyczynami przed rówieśnikami i lokalną społecznością²⁶.

PRZESTĘPCZOŚĆ NIELETNICH W ŚWIELE DANYCH STATYSTYCZNYCH

W roku 2014 na terenie Polski policja stwierdziła 898.129 przestępstw ujawniając 357.847 podejrzanych, gdzie 17.158 stanowili nieletni, którym udowodniono 42.281 czyny karalne. Należy odnotować, że 14.331 spośród sprawców to chłopcy (83,5%). Warte podkreślenia jest malejąca przestępczość zarówno ogółem jak i w sektorze nieletnich, w ostatnich latach²⁷.

Wykres 1. Przestępczość w latach 2010-2014.

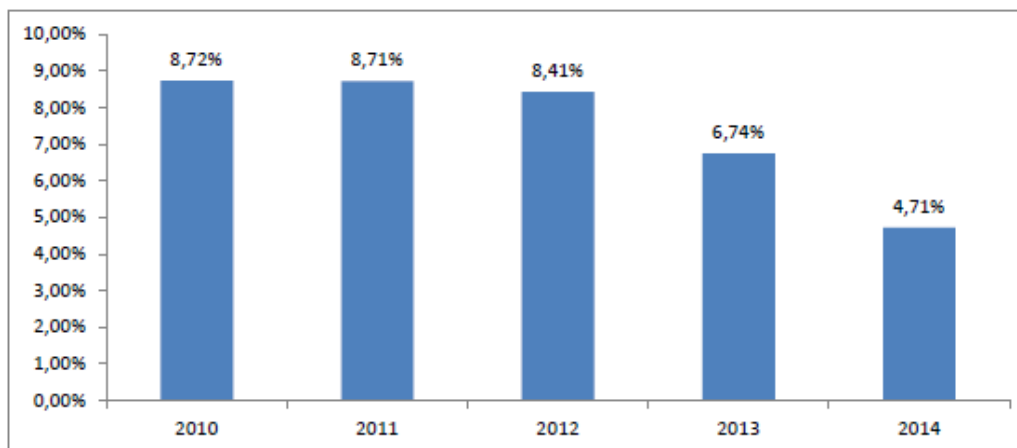
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Informacja dotycząca stanu zagrożenia przestępczością nieletnich w Polsce w 2014 roku, Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego KGP, Wydział Prewencji, Warszawa 2015.

²⁵ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń, Dz. U. z 2013 r. poz. 482, z późn. zm.

²⁶ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 2010, s. 606.

²⁷ Informacja dotycząca stanu zagrożenia przestępczością nieletnich w Polsce w 2014 roku, Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego KGP, Wydział Prewencji, Warszawa 2015.

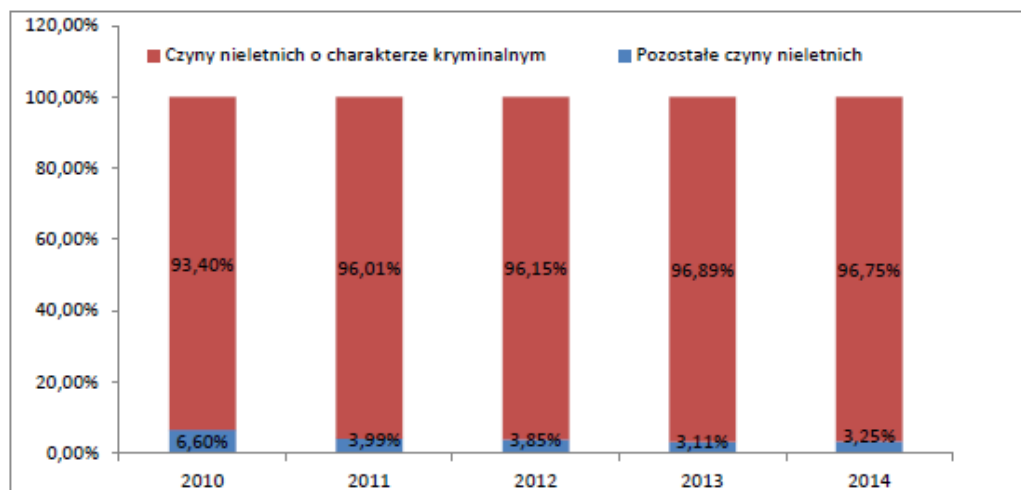
W roku 2014 udział czynów nieletnich względem ogółu przestępstw stwierdzonych w kraju stanowił 4,71% będąc niższym niż w roku 2013 o 2 punkty procentowe. Z kolei w latach 2010-2012 poziom ten kształtował się nieco ponad granicą 8%. Zauważyć można systematyczny spadek tegoż wskaźnika w ostatnich latach²⁸.

Wykres 2. Czynny udział nieletnich w liczbie stwierdzonych przestępstw ogółem w latach 2010-2014.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Informacja dotycząca stanu zagrożenia..., op. cit.*

Spośród wszystkich czynów karalnych popełnionych przez nieletnich (wyczerpujących znamiona przestępstwa) te o charakterze kryminalnym stanowiły w 2014 roku dominującą większość – 96,7%, podczas gdy w skali całego kraju jest to „jedynie” 69,1%. Podobnie było we wcześniejszych latach, choć w tym przypadku nie zauważono wyraźnej tendencji malejącej²⁹.

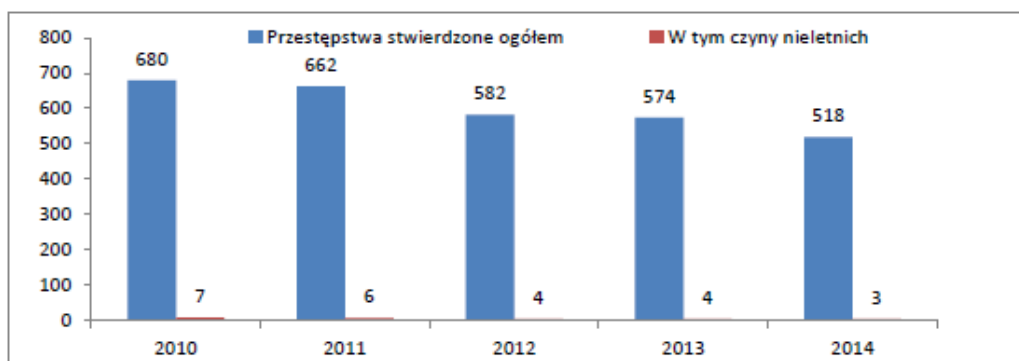
Wykres 3. Struktura czynów karalnych nieletnich w latach 2010-2014.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Informacja dotycząca stanu zagrożenia..., op. cit.*

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Ibidem.*

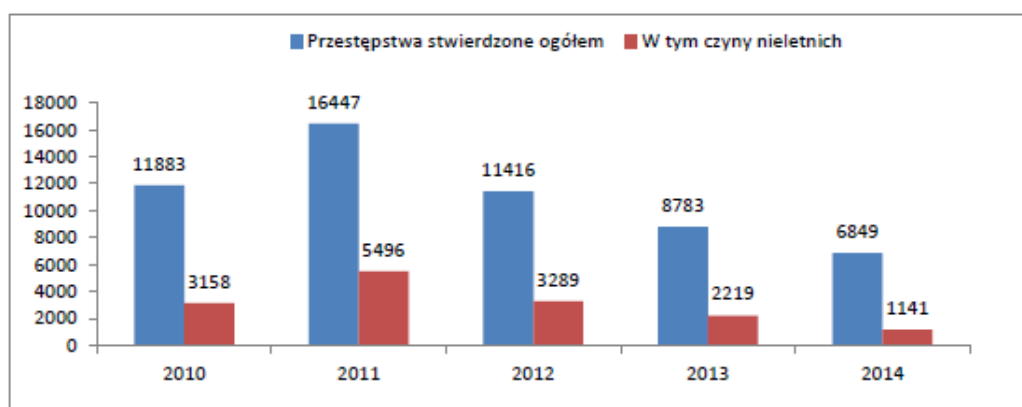
W roku 2014 nieletni w kategorii zabójstwo popełnili 3 czyny karalne, co stanowi 0,6% ogółu przestępstw stwierdzonych w danej kategorii. Liczba podobnych zdarzeń maleje, względem roku 2010 spadła o 4 zdarzenia³⁰.

Wykres 4. Struktura stwierdzonych zabójstw w latach 2010-2014.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Informacja dotycząca stanu zagrożenia..., op. cit.*

W roku 2014 nieletni dopuścili się 1141 karalnych czynów w zakresie kategorii –bójki lub pobicie, stanowiąc 16,6% ogółu przestępstw stwierdzonych w danej kategorii. W ostatnich latach odnotowano znaczny spadek zachowań w tej kategorii³¹.

Wykres 5. Struktura stwierdzonych bójek i pobić w latach 2010-2014.

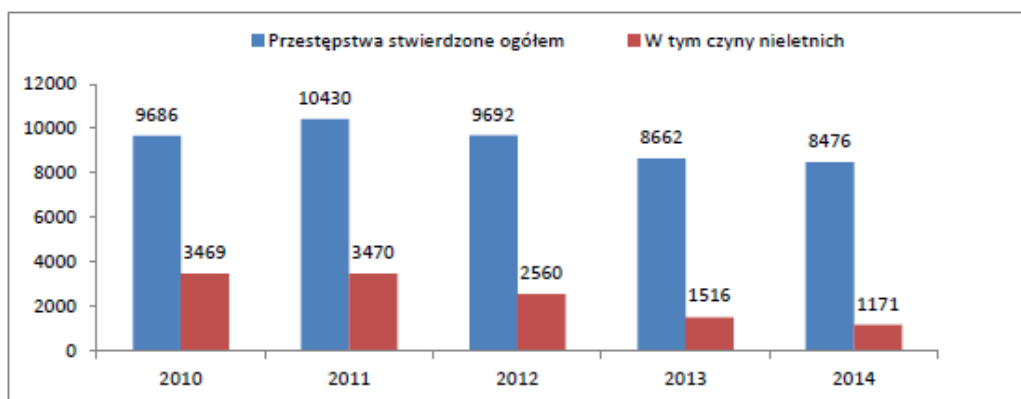
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Informacja dotycząca stanu zagrożenia..., op. cit.*

W roku 2014 wśród sprawców przestępstw spowodowania uszczerbku na zdrowiu było 1171 nieletnich, czyli blisko 22,8% mniej niż w przypadku roku 2013, kiedy takich zdarzeń było 1.516. W roku 2014 nieletni stanowili 13,8% wszystkich sprawców tego rodzaju przestępstw a w roku 2013 -17,5%³².

³⁰ *Ibidem.*

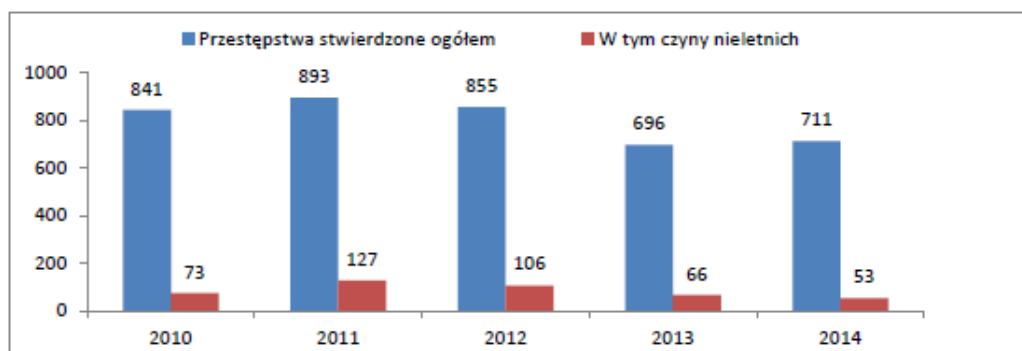
³¹ *Ibidem.*

³² *Ibidem.*

Wykres 6. Struktura przestępstw spowodowania uszczerbku na zdrowiu w latach 2010-2014.
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2014 roku*,
 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 2015.

W roku 2014 wśród sprawców zgwałceń znalazło się 53 nieletnich, czyli 19,7% mniej niżli w roku uprzednim, kiedy było ich 66. W 2014 roku 7,5% wszystkich ustalonych sprawców nieletni stanowili a w roku 2013 – 9,5%³³.

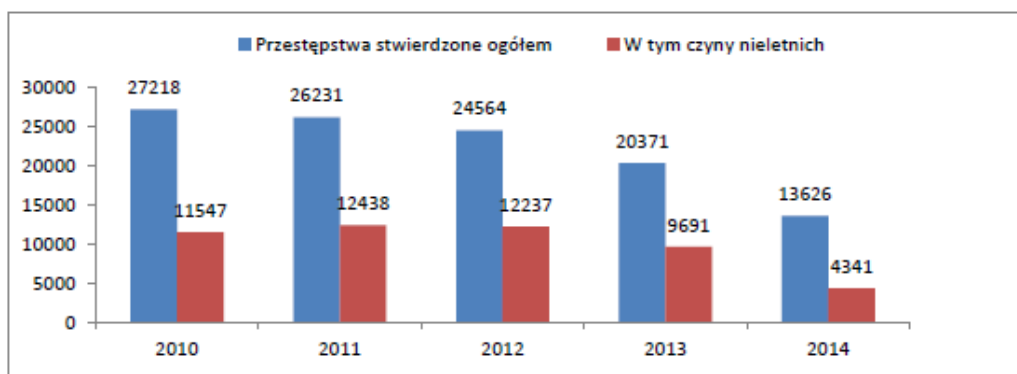

Wykres 7. Struktura zgwałceń w latach 2010-2014.
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Raport o stanie bezpieczeństwa..., op. cit.*

W roku 2014 nieletni popełnili 4.341 karalnych czynów z kategorii przestępstw rozbójniczych (rozbój, kradzież rozbójnicza, wymuszenie rozbójnicze) co dotyczyło aż 31,85% ogółu przestępstw stwierdzonych w danej kategorii. Jednakże odnotować należy, że w ostatnich latach udział nieletnich w tej kategorii znacznie się zmniejszył, bowiem niegdyś poziom ten stanowił niemal 50%³⁴.

³³ *Ibidem.*

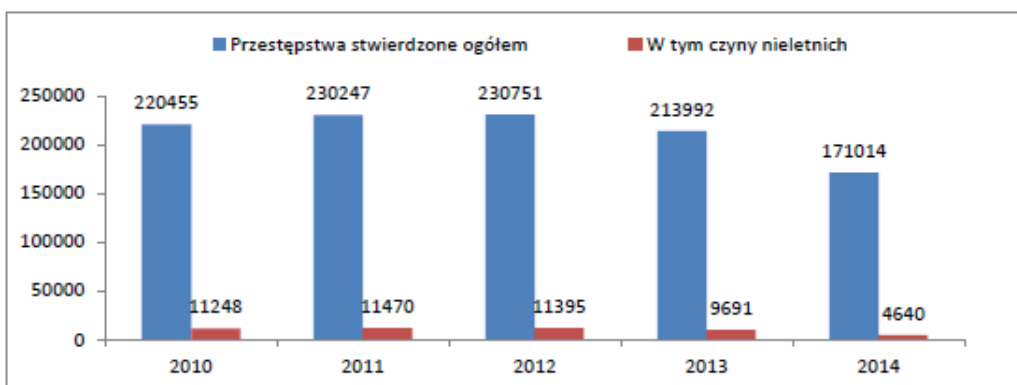
³⁴ *Ibidem.*

Wykres 8. Struktura przestępstw rozbójniczych w latach 2010-2014.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Informacja dotycząca stanu zagrożenia..., op. cit.*

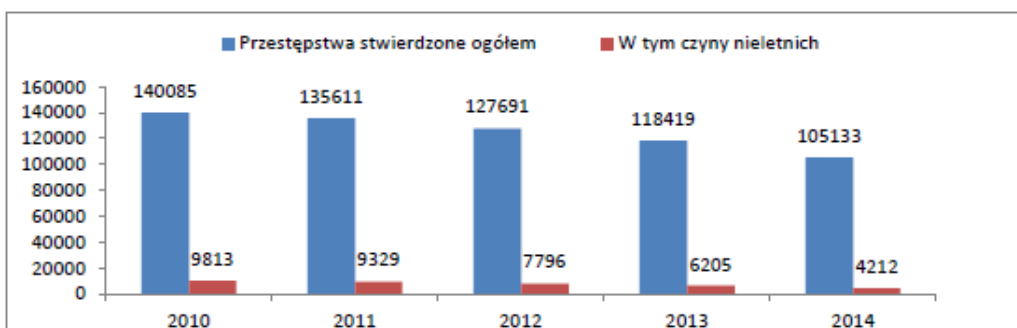
W roku 2014 nieletni popełnili w kategorii „kradzież cudzej rzeczy” 4.640 czynów karalnych, definiując 2,7% ogółu przestępstw stwierdzonych w danej kategorii. Zauważalny jest spadek tych czynów w ostatnich latach³⁵.

Wykres 9. Struktura przestępstw kradzieży cudzej rzeczy w latach 2010-2014.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Informacja dotycząca stanu zagrożenia..., op. cit.*

W 2014 roku 4.212 czynów karalnych z kategorii kradzieży z włamaniem zostało popełnionych przez nieletnich, stanowiąc jednocześnie 4% ogółu w danej kategorii. Względem roku 2010 przestępczość nieletnich w tym zakresie spadła o ponad połowę³⁶.

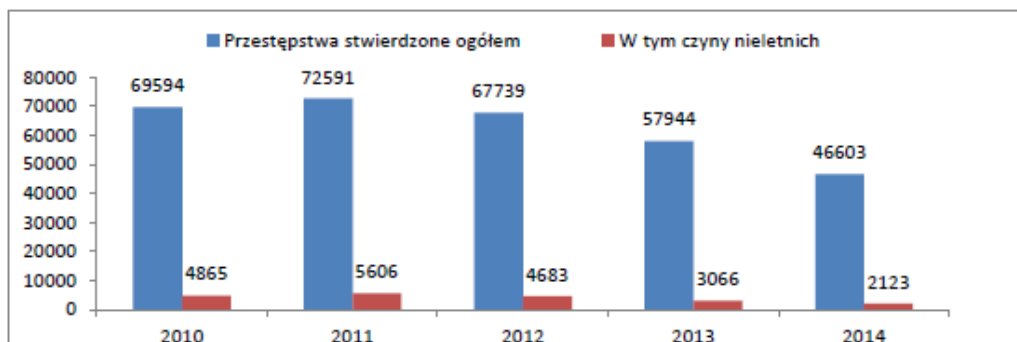
Wykres 10. Struktura przestępstw kradzieży z włamaniem w latach 2010-2014.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Informacja dotycząca stanu zagrożenia..., op. cit.*

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ *Ibidem.*

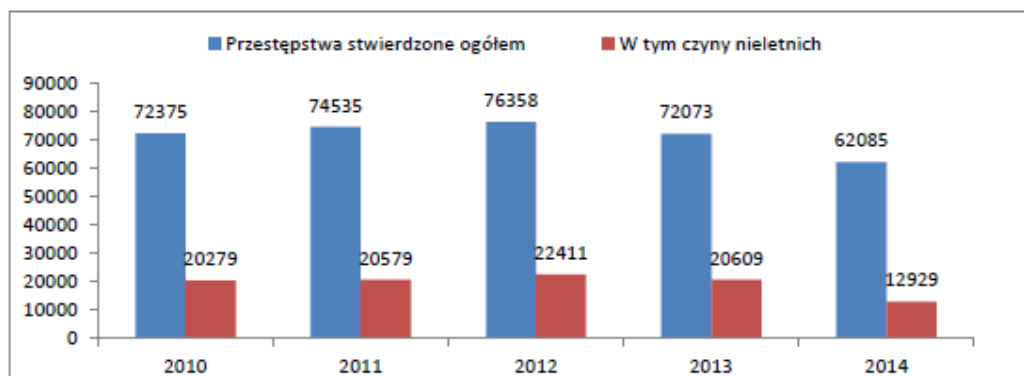
W zakresie kategorii uszkodzenia mienia 2.123 czyny karalne popełnili nieletni w roku 2014, stanowiąc 4,5% przestępstw stwierdzonych. Zauważyć można istotny spadek przestępczości nieletnich w danej kategorii, postępujący od 2011 roku, gdzie w porównaniu jest to 62% mniej względem najaktualniejszych danych z 2014 roku³⁷.

Wykres 11. Struktura uszkodzenia mienia w latach 2010-2014.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Informacja dotycząca stanu zagrożenia..., op. cit.*

W roku 2014 nieletni popełnili w kategorii przestępstw narkotykowych 12.929 czynów karalnych, co odpowiadało aż 20,8% ogółu przestępstw stwierdzonych w danej kategorii i aż 30,6% w zakresie ogółu czynów karalnych. Ustalono 2.789 nieletnich sprawców przestępstw narkotykowych, czyli ok. 21,7% mniej niżli w roku 2013. W 2014 roku 9,8% wszystkich ustalonych sprawców przestępstw narkotykowych stanowili nieletni, gdzie w roku 2013 wskaźnik ten wynosił 12,6%³⁸.

Wykres 12. Struktura przestępstw narkotykowych w latach 2010-2014.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Informacja dotycząca stanu zagrożenia..., op. cit.*

W roku 2014 jednostki prokuratury postawiły 2813 nieletnim zarzuty czynów karalnych z ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich polegających na nielegalnym posiadaniu środków odurzających lub substancji psychotropowych³⁹.

W roku 2014 policja ujawniła 423 sprawców nieletnich, którzy byli po spożyciu alkoholu dokonując karalnego czynu wyczerpującego znamiona przestępstwa. Z kolei

³⁷ *Ibidem.*

³⁸ *Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2014 roku.*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 2015.

³⁹ *Informacja dotycząca stanu zagrożenia... op. cit.*

153 sprawców nieletnich było pod wpływem narkotyków lub innych środków odurzających. Policja ujawniła łącznie także 10.146 nieletnich pod wpływem alkoholu i 1.558 pod wpływem narkotyków. Do wytrzeźwienia na terenie jednostek policji doprowadzono 179 nieletnich, z czego 140 stanowili chłopcy a 39 dziewczęta⁴⁰.

Nieletni sprawcy przemocy w rodzinie w 2014 roku stanowili 397 przypadków, odpowiadają za razem 0,5% ogólnej liczbie osób dopuszczających się przemocy w rodzinie. W tym zakresie dominują chłopcy, odpowiadają za 287 przypadków, choć udział dziewcząt także jest znaczny – 110. W tej grupie 49 nieletnich było pod wpływem alkoholu, 37 zostało zatrzymanych a 9 doprowadzono do określonego rodzaju placówek w celu wytrzeźwienia⁴¹.

W roku 2014 stwierdzono również 10.070 przestępstw na terenie placówek oświatowych i wychowawczych, gdzie wykrytych zostało 8.108 takich zdarzeń. Na terenie placówek oświatowych stwierdzono:

- 689 przypadków spowodowania uszczerbku na zdrowiu;
- 1.810 przypadków kradzieży cudzej rzeczy;
- 1.585 przypadków rozboju, kradzieży i wymuszenia rozbójniczego;
- 416 przypadków kradzieży z włamaniem;
- 382 przypadki bójki lub pobicia;
- 11 przypadków zgwałcenia;
- 497 przypadków naruszenia przepisów Ustawy i przeciwdziałaniu narkomanii;
- 1.234 przypadki przestępstw przeciwko funkcjonariuszowi publicznemu⁴².

PRZESTĘPCZOŚĆ NIELETNICH W POLSCE NA TLE INNYCH PAŃSTW UNII EUROPEJSKIEJ

Polityka względem przestępczości nieletnich nie zamyka się jedynie na obszarze państwa, szczególnie zaś w przypadku wspólnoty jaką jest Unia Europejska. Zasadniczymi przyczynami tego stanu rzeczy są dwa aspekty – nigdy wcześniej migracja nie była tak łatwa i również w niespotykanej dotąd skali widoczna jest globalizacja. Co istotne oba te aspekty leżą w zakresie zagrożeń młodzieży demoralizacją i niedostosowaniem społecznym. W wielu działaniach instytucjonalnych za grupę wzmożonego ryzyka postrzega się dzieci z rodzin imigracyjnych – bariery językowe i kulturowe a także nagła zmiana otoczenia mogą stanowić bodziec zagrażający właściwemu rozwojowi dziecka. Globalizacja z kolei ściśle łączy się działaniem mass mediów, część „wzorców” z zachodu szybko przedostaje się na obszary innych krajów, właśnie za pośrednictwem środków masowego przekazu.

Biorąc pod uwagę powyższe można dojść do wniosku, że państwa Wspólnoty Europejskiej powinny zjednoczyć swoje wysiłki, korzystać wzajemnie ze swojego dorobku, wymieniać się informacjami i określić pewne standardy. Choć różne państwa cechują się nierzadko odmienną kulturą to pewne zjawiska w zakresie przestępczości nieletnich, mają

⁴⁰ *Ibidem.*

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² *Ibidem.*

charakter ogólny, wykraczający poza granice kulturowe czy państwowości. Ponadto, biorąc pod uwagę fakt zróżnicowanych działań względem nieletnich, skutki społeczne mogą stanowić wskaźnik skuteczności realizowanych działań.

Jak podają dane krajowe wiek inicjacji alkoholowej w Polsce sięgnął już granicy 13 lat⁴³.

Nie jest to jednak żaden wyjątek, bowiem dane z raportu ESPAD (*European School Survey Project on Alcohol and Drugs*) przedstawiają, że średnio 97% 15-latków w Europie, przynajmniej raz w ciągu swojego życia, spożywało alkohol. W Polsce, w ujęciu ogólnym, młodzież deklaruje zażywanie narkotyków chociaż raz w swoim życiu w 25% przypadków, co plasowało się na 12 miejscu wśród państw Unii Europejskiej. Pierwsze miejsce w tym względzie zajmowały Czechy, gdzie 43% nastolatków miało kontakt z narkotykami, ostatnia była zaś Szwecja – 9%⁴⁴. Choć nie są to statystyki dotyczące stricte przestępczości, to z pewnością pozostają względem nich ważne.

Sama analiza przestępczości nieletnich w Unii Europejskiej nie jest łatwa, bowiem każdy kraj w inny sposób określa pojęcie przestępczości młodocianych oraz na podstawie innych kryteriów. W niektórych krajach pojęcie to obejmuje zachowania nieletnich, które mieszczą się zdefiniowanym przez prawo zakresie, w innych, gdzie system sprawiedliwości względem nieletnich oparty jest na modelu wychowawczym, zakres zachowań ściganych jest poszerzony o pewne zachowania tylko, gdy zostały popełnione przez nieletnich (np. w przypadku dorosłego byłyby ścigane wyłącznie na drodze cywilnej, administracyjnej lub w ogóle). Istnieją także duże różnice w zakresie stosowanych środków karnych. Część krajów opracowała prawo karne dla nieletnich o odrębnym systemie sankcji, inne z kolei stosują względem młodocianych te same kary jak w przypadku dorosłych, choć z uwzględnieniem pewnych szczególnych złagodzeń i ograniczeń. Bardzo ważne w tym wszystkim są różnice w określaniu wieku odpowiedzialności karnej młodocianych. W większości państw panuje zgodność, górną granicą jest 18 lat (w niektórych krajach z możliwością rozszerzenia do 21 lat), w przypadku dolnej zaś różnice są wyraźne – od 7 do 16 lat⁴⁵.

Biorąc pod uwagę ograniczenia spowodowane rozbieżnościami interpretacyjnymi, to porównując dane statystycznych z krajów Unii Europejskiej wynika, że przestępczość młodocianych kształtuje się średnio na poziomie 15% wszystkich czynów przestępczych, osiągając w niektórych krajach nawet 22%.

Raport D. Enzman i wsp. (2010) przedstawia dane dotyczące przestępczości nieletnich na podstawie ich wiktyimizacji – jest to: w Estonii 6,8%, w Polsce i Niemczech po 6,1%, w Belgii i Litwie po 2,8%, w Finlandii 2,4%, Szwecji 2,3%, Portugalii i Hiszpanii po 1,2%.

⁴³ J. Sierosławski, *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną*, Warszawa 2011, s. 19.

⁴⁴ *European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction*, Summary 2011 ESPAD report. Substance use among students in 36 European countries, Publications Office of the European Union, Luxembourg 2012, s. 6, 14.

⁴⁵ *Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie zapobiegania przestępczości nieletnich, sposobów postępowania w kwestii przestępczości nieletnich oraz roli wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich w Unii Europejskiej*, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 2006/C 110/13.

Należy jednak wziąć pod uwagę fakt, że badana grupa uwzględniała kryterium wieku w przedziale 12-15 lat a podane dane nie stanowią idealnego wskaźnika przestępczości, bowiem respondenci mogli paść ofiarą osób dorosłych⁴⁶.

Istotne badanie dotyczące przestępczości nieletnich przedstawia B. Czarnecka-Działuk (2014), których przedmiotem zainteresowania jest powrotność do przestępstwa nieletnich w wybranych krajach. Tak jak już wcześniej wspomniano, przy badaniach obejmujących wiele państw mogą pojawiać się problemy ustanowionego kryterium. Wśród danych, które są możliwe do porównania największą liczbę nieletnich recydywistów przedstawia Wielka Brytania (714 osób na 100.000 dzieci), przy czym liczba ta dotyczy osób, które wróciły do przestępstwa w przeciągu roku od opuszczeniu więzienia. Polski wynik to 308 osób na 100 000, przy czym tyczy się to sprawców działających w grupach lub też razem z dorosłymi. To samo kryterium dotyczyło danych z Czech (1280 – 363/100.000), Węgier (936 – 203/100.000), Słowacji (557 – 204/100.000), Chorwacji (392 – 195/100.000), Bułgarii (349 – 117/100.000), Słowenii (345, 430/100.000) i Litwy (214 – 122/100.000). Włochy przedstawiają wskaźnik 65/100 000, ale dotyczy to jedynie sprawców zbrodni. Z pozostałych, niewymiernych badań, Austria podała liczbę nieletnich 62,2% wszystkich skazanych nieletnich, którzy wrócili do przestępstwa. Belgia podała informację o liczbie nieletnich, którzy mieli sprawy o przestępstwa, a już wcześniej stawali przed sądem, co stanowiło 21,4% ogółu tej populacji. W Danii odsetek nieletnich w wieku 14-17 lat umieszczonych w więzieniu, którzy byli już wcześniej skazywani wynosił 31,9%, zaś w odniesieniu do nieletnich w wieku 14-20 lat, którzy umieszczeni byli wcześniej w placówkach socjoterapeutycznych wynosił aż 54%. W Irlandii odsetek nieletnich, względem których stosowano nadzór kuratora powracali do przestępstwa w 53,6%. W Holandii aż 81,6% nieletnich umieszczonych w zakładach już wcześniej posiadali sprawy o przestępstwa. 52% nieletnich powróciło do zamkniętych placówek w ciągu dwóch lat⁴⁷.

Starając się przystosować do współczesnych realiów, klasyczne modele sprawiedliwości względem nieletnich napotkały liczne trudności. Systemy państw europejskich stały się powolne, nieskuteczne i ułomne ekonomicznie. Jednocześnie mechanizmy nieformalnej kontroli społecznej uległy osłabieniu. Pewne jest, że w krajach europejskich bardzo rozpowszechnione jest przekonanie o wzroście przestępczości młodocianych a także o tym, że przestępstwa dokonywane przez młodych ludzi są coraz bardziej poważne. Obywatele domagają się skuteczniejszych mechanizmów kontroli, co prowadzi do zaostrzenia przepisów dotyczących nieletnich w wielu krajach. Wpływa to na potrzebę wprowadzenia środków koordynacji, ułatwiających zarządzanie zjawiskiem na szczeblu europejskim oraz

⁴⁶ D. Enzmann, I. Haen Marshall, M. Killias, J. Junger-Tas, M. Steketee, B. Gruszczynska, *Self-reported youth delinquency in Europe and beyond: First results of the Second International Self-Report Delinquency Study in the context of police and victimization data*, „European Journal of Criminology” 2010, nr 2, s. 159-183.

⁴⁷ B. Czarnecka-Działuk, *Powrotność do przestępstwa nieletnich w wybranych krajach*, Warszawa 2014, s. 6-8.

odpowiednich środków polityki informacyjnej, które przyczyniłyby się do zmniejszenia przesadnie negatywnego sposobu postrzegania problemu, nadając mu właściwe proporcje.

Zdaniem Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego przygotowanie wspólnej strategii poświęconej walce z przestępczością nieletnich powinno być celem, któremu trzeba poświęcić w Unii jak najwięcej uwagi. Choć istnieją już europejskie umowy i uchwały dotyczące młodzieży a także projekty oraz polityki, które mogą mieć uboczny, dodatni wpływ na zapobieganie przestępczości nieletnich, to brakuje narzędzi i środków wymierzonych stricte przeciwko zwalczaniu zjawiska przestępczości młodocianych⁴⁸.

Przestępczość nieletnich jest problemem podejmowanym i analizowanym przez naukowców od wielu lat. Badania w tym zakresie dostarczają wielu wartościowych informacji, jednak przełożenie tej wiedzy na praktykę jest znacznie trudniejsze a sam problem jest dalej obserwowany w życiu społecznym, z różnym natężeniem. W dużym stopniu jest to zależne od sytuacji społeczno-ekonomicznej - im większe rozwarstwienie i niższy status życia, tym z reguły wyższa przestępczość nieletnich. Obserwacje dowodzą, że przestępczość nieletnich jest też charakterystyczna – młodzi ludzie w swoich działaniach często cechują się brawurą i brutalnością, zaś ich postępowanie dotyczy najczęściej narkotyków, rozbojów i kradzieży. Statystyki przedstawiają, że na przestrzeni lat przestępczość nieletnich w Polsce maleje, również w odniesieniu do innych państw wydaje się stać na względnie niskim poziomie.

ZAKOŃCZENIE

Rozmiary przestępczości nieletnich w ostatnich latach w Polsce nie uległy powiększeniu, odnotowano nawet wyraźny spadek ogólnej liczby zdarzeń tego typu. Zauważono przy tym zmianę charakteru zachowań nieletnich – według badaczy tematu istotnie zwiększyła się brutalność tych czynów, co wiąże się ze wzrostem udziału czynów karalnych o charakterze kryminalnym. Problem przestępczości nieletnich, choć dalej znaczny i istotny, wydaje się być dobrze kontrolowany i objęty właściwymi działaniami, na co wskazywać może systematyczne zmniejszanie się przestępczości ogółem jak i przestępczości nieletnich. Największy niepokój budzi wzrost zjawisk mogących prowadzić do demoralizacji – używanie alkoholu i narkotyków, a biorąc pod uwagę niedoskonałość systemu profilaktyki to w tym miejscu należałoby zintensyfikować działania. Ponadto, biorąc pod uwagę fakt znacznych i licznych przemian społeczno-ekonomicznych, jakie dokonały się w ostatnich latach, należałoby zweryfikować działanie systemu prawnego wobec nieletnich, który jest stosunkowo stary i być może nieadekwatny do obecnej sytuacji społecznej. Nawet najlepsze działanie policji nic nie znaczy przy braku sprawiedliwego i odnoszącego zamierzony skutek wyroku. Wskaźniki przestępczości nieletnich w Polsce przedstawiają się korzystnie na tle Unii Europejskiej, gdzie przestępczość nieletnich (choć różnie definiowana) przejawia się niekiedy dwukrotnie częściej. Dane europejskie nie mają jednak ogólnie pozytywnego wydźwięku – szczególnie wysoki jest

⁴⁸ *Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego... op. cit.*

poziom używania narkotyków i alkoholu przez młodzież, co stanowi nierzadko podstawę dewiacyjnych zachowań. Polska w tym względzie plasuje się pośrodku państw Unii Europejskiej. Choć zauważalne jest zahamowanie wzrostu użycia narkotyków (powodowany prawdopodobnie nasyceniem rynku) to zmienia się jego struktura, dotykając w większym stopniu młodsze roczniki.

To co szczególnie niepokojące to fakt powrotności nieletnich do przestępczości. W tym przypadku niektóre dane podają, że ponad połowa młodzieży poszczególnych państw Europejskich po odbyciu kary szybko wraca na kryminalną drogę życia. W opinii organów władz europejskich systemy zapobiegania problemowi przestępczości nieletnich często są niewydolne i działają nieprawidłowo.

Wiadomym jest, że problemom lepiej zapobiegać niż naprawiać ich skutki, dlatego też państwo podejmuje szereg działań mających taką możliwość zagwarantować. Zadanie to spoczywa przede wszystkim na szkole, bo to z nią młodzież ma najczęstszy kontakt, rolę pomocniczą pełni w tym policja, która może w pewien sposób kontrolować czynniki środowiskowe. Działania odpowiednich instytucji kierowane są i koordynowane przez właściwe programy tworzone w celu poprawy określonych zjawisk. W tym miejscu pozostaje jeszcze znaczne i niewykorzystane pole pracy – nie wszystkie działania formalnie regulowane są skutecznie wdrażane w życie.

BIBLIOGRAFIA

- Czarnecka-Działuk Beata. 2014. Powrotność do przestępstwa nieletnich w wybranych krajach, Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości.
- Enzmann Dirk, Haen Marshall Ineke, Killias Martin, Junger-Tas Josine, Steketee Majone, Gruszczynska Beata. 2010. "Self-reported youth delinquency in Europe and beyond: First results of the Second International Self-Report Delinquency Study in the context of police and victimization data". *European Journal of Criminology* nr 2 : 159-183.
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, Summary 2011 ESPAD report. Substance use among students in 36 European countries. 2012. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Firla Jacek. 2001. Psychospołeczne uwarunkowania przestępczości nieletnich. Wydawnictwo Szkoły Policji w Katowicach.
- Hagel Grażyna. 2013. Patologie społeczne. Szczecińska Szkoła Wyższa Collegium Balticum.
- Hołyst Brunon. 2010. Kryminalistyka. Warszawa: LexisNexis.
- Informacja dotycząca stanu zagrożenia przestępczością nieletnich w Polsce w 2014 roku. 2015. Warszawa: Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego KGP. Wydział Prewencji.
- Jabłoński Ryszard. 2001. Szkoła a zachowania samobójcze młodzieży, Gdańskie Wydawnictwo Naukowe.
- Jarosz Maria. 1992. Dewiacyjne zachowania młodzieży i ich determinanty środowiskowe. Warszawa: WSiP.
- Jundziłł Elżbieta. 2002. Potrzeby psychiczne dzieci i młodzieży. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

- Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., Dziennik Ustaw z 1991 r. Nr 120, poz. 526.
- Lorek Z. 1998. „Zasady postępowania z nieletnimi. Próba systematyzacji”. Państwo i Prawo nr 11 : 65-73.
- Łobocki Mieczysław. 1989. Trudności wychowawcze w szkole. Warszawa: WsiP.
- Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie zapobiegania przestępczości nieletnich, sposobów postępowania w kwestii przestępczości nieletnich oraz roli wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich w Unii Europejskiej. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej. 2006/C 110/13.
- Pawłowska Róża, Jundziłł Elżbiera. 2002. Wybrane zjawiska patologii społecznej w opinii współczesnej młodzieży. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Pelc Ewelina. 2010. Wpływ wybranych zjawisk patologicznych na bezpieczeństwo i porządek publiczny w Polsce. Rzeszów: WSPiA.
- Pilch Tadeusz, Lepalczyk Irena. 1995. Pedagogika społeczna. Warszawa: Żak.
- Pospieszyl Irena. 2008. Patologie społeczne. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pospiszyl Kazimierz, Żabczyńska Ewa. 1985. Psychologia dziecka niedostosowanego społecznie. Warszawa: PWN.
- Pytko Lesław. 2000. Pedagogika resocjalizacyjna. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2014 roku. 2015. Warszawa: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych.
- Sierosławski J. 2011. Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Warszawa: Instytut Psychiatrii i Neurologii.
- Szumski J. 1996. Postępowanie w sprawach nieletnich. Gdańsk: Wydawnictwo US.
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń, Dz. U. z 2013 r. poz. 482, z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny, Dz.U. Nr 88, poz. 553.
- Żebrowski Jan. 2000. Rodzinne uwarunkowania przestępczości nieletnich. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.